

NAJBOLJI INTERES DJETETA U POSTUPKU SMJEŠTAJA DJECE U DOM ZA DJECU BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Ljubinka Lazić

JU Centar za socijalni rad Derвента, Trive Vujića 6, 74 400 Derвента, Bosna i Hercegovina,
l.ljub@yahoo.com

PRELIMINARNO SAOPŠTENJE

ISSN 2637-2150

e-ISSN 2637-2614

UDK 364.4-053.2:616-007-053.2

DOI 10.7251/STED2101069L

Primljen rad: 26.02.2021.

Prihvaćen rad: 20.05.2021.

Publikovan rad: 28.05.2021.

<http://stedj-univerzitetpim.com>

Autor za prepisku:

Ljubinka Lazić, JU Centar za socijalni rad
Derвента, Trive Vujića 6, 74 400 Derвента,
Bosna i Hercegovina, l.ljub@yahoo.com

Copyright © 2020 Ljubinka Lazić;
published by UNIVERSITY PIM. This work
licensed under the Creative Commons
Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.

APSTRAKT

Rad se bavi pitanjem zaštite interesa djeteta u postupku institucionalnog zbrinjavanja u dom za djecu bez roditeljskog staranja kroz implementaciju principa „najbolji interes djeteta“ u centrima za socijalni rad. Namjera autora je bila da se, kroz kvalitativnu analizu, izvrši analiza slučajeva smještaja djece u ustanovu socijalne zaštite kao i metodologije i postupaka koji se sprovode u socijalnoj zaštiti u tim slučajevima. Istraživanje je provedeno prikupljanjem i analizom spisa u Centru za socijalni rad Derвента. U radu je prikazana deskriptivna analiza obilježja slučajeva izdvajanja 26 djece iz 14 porodica u periodu od deset godina (2010 – 2020), te intervencije organa starateljstva. Rezultati

su ukazali na zaključak da su djeca izmještena iz razloga postojanja ugroženosti porodičnom situacijom, te da donošenju te odluke prethodi niz opsežnih stručnih postupaka i intervencija. Na kraju je istaknut značaj procjene stručnih radnika organa starateljstva vođenjem principom „najbolji interes djeteta“, te naglašena potrebu unapređenja sistema zaštite djece bez adekvatnog roditeljskog staranja u smislu kadrovskih promjena, sistemskih saradnji, razvoja deinstitucionalizovanog zbrinjavanja djece i unaprijeđenja systemske podrške porodici.

Ključne riječi: „najbolji interes djeteta“; institucionalno zbrinjavanje djece; intervencije organa starateljstva.

UVOD

Princip „najbolji interes djeteta“ predstavlja fundamentalni princip u zaštiti prava djece. Kao opšte načelo u brojnim pravnim propisima u praksi se implemetira kroz primjenu ovlašćenja koja zakoni daju organima upravljanja koji se bave zaštitom djece i porodice. Organ za koji se u praksi konkretno i praktično vezuje upotreba principa „najbolji interes djeteta“ jeste centar za socijalni rad. Pomenuti princip „najbolji interes djeteta“ je specifično usko vezan za starateljsku ulogu centra. U svom postupanju prilikom donošenja odluka i provođenju mjera kojima se ublažava nepovoljno stanje i pruža neka vrsta podrške, pomoći porodici, centar je najprije obavezan da se vodi upravo principom najboljeg interesa djeteta. Centar za socijalni rad je, ustvari, ustanova sa širokim ovlašćenjima obavljanja poslova vezanim za različite vidove patoloških pojava u društvu, poteškoća u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba, problema

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

vezanih za funkcionisanje porodice, te vezano za zaštitu djece ugroženih različitim okolnostima. Posebno je značajno vođenje ovim principom u postupcima kada dolazi do izdvajanja djeteta iz primarne porodice te smještaja u dom za djecu bez roditeljskog staranja.

Centar za socijalni rad se kao organ starateljstva pojavljuje se i „ulazi“ u porodicu onda kada se socijalizatorske funkcije porodice ne ostvaruju na način koji je pozitivan za razvoj djece. Tada slijedi svojevrsni redosljed radnji kojima centar nastoji pomoći porodici, odnosno kojima centar pomaže djeci, a kada ta pomoć porodici ne može dati povoljne efekte u nekom periodu, pristupa se, uvijek teško, izdvajanju djeteta, a smještaj djeteta u ustanovu je krajnje rješenje, ukoliko drugi načini ne funkcionišu ili ne postoje. Iz razloga značaja porodice za socijalizaciju i maturaciju djeteta princip „najboljeg interesa djeteta“ je polazna i uvijek prisutna postavka kojom se stručni radnici centra za socijalni rad vode prilikom donošenja odluka, a s obzirom da su djeca osjetljiva kategorija, nemoćna da se sama zaštite od okolinskih faktora, ovaj rad se upravo bavi navedenim pitanjem.

PRINCIP „NAJBOLJI INTERES DJETETA“ – PRAVNI OKVIR

Princip „najbolji interes djeteta“ vodi porijeklo iz međunarodnih dokumenata, prevashodno iz Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine, gdje je naglašeno kao osnovno načelo kojim se države trebaju voditi kako bi obezbjedile najbolju zaštitu djece (Konvencija o pravima djeteta [KPD], 1989). Implemetirano na nivou države, u Republici Srpskoj, odnosno Bosni i Hercegovini, to znači da se kroz formalne i procesne propise obezbjeđuje zaštita prava i interesa djeteta, a to je regulisano u „lex specialis“ zakonima, u prvom redu zakonima kojima se reguliše oblast porodičnih odnosa i socijalna zaštita. Primjena principa „najbolji interes djeteta“ se ističe prilikom načina zbrinjavanja djeteta izuzimanjem iz porodice i zbrinjavanjem van biološke porodice.

Dakle, primjena principa „najbolji interes djeteta“ je normativno vidljiva kroz pozitivno zakonodavstvo, ali se može reći da je u praksi primjena standarda pod znakom upitnika jer je primjetno da djeca sve češće ostaju bez roditeljskog staranja, te da je ostvarivanje prava djece „uslovljeno siromaštvom i političkom odnosno administrativnom strukturom države“ (Habul, 2018).

Konvencija o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta (KPD) je međunarodni dokument koji je skupština Ujedinjenih nacija usvojila 1989. godine i od primarnog je značaja za obezbjeđenje zaštite djece u svijetu jer ima snagu obavezujućeg zakonskog akta i sadrži univerzalne standarde koje svaka država potpisnica mora garantovati i obezbjeđiti svakom djetetu.

Bosna i Hercegovina je Konvenciju o pravima djeteta ratifikovala 1993. godine čime je preuzela obavezu obezbjeđenja uslova za provođenje načela Konvencije i obezbjeđenje uslova za bezbjedno djetinjstvo i život djece, kao i obavezu izvještavanja o stanju zaštite djece u državi. Konvencija propagira najbolje interese djeteta kroz načela nediskriminacije u odnosu postupaka države za zaštitu prava djece i obezbjeđenje uslova za život, opstanak i razvoj djeteta, kao i uvažavanje mišljenja djeteta. Dakle, u načelnim postavkama Konvencije, u članu 9, ističe se društvena briga za porodicu „ako to nije u suprotnosti s njegovim najboljim interesom“ (KPD, 1989), pri čemu su posebno značajne aktivnosti države i društva kojima se treba obezbjeđiti zaštita djece i porodice. To implicira posmatranje djece kao posebnih subjekata prava koja imaju poseban društveni status, i dalje, to implicira posebne aktivnosti države na polju zaštite djece bez roditeljskog staranja i pravo na život u porodici. Shvatanje djeteta kao subjekta i nosioca prava podrazumjeva i shvatanje da su odrasli ti koji poštovanje tih prava moraju obezbjeđiti. Porodica je najpoželjnije okruženje za život i razvoj djeteta, a ako porodica nije u mogućnosti da to obezbjeđi država će joj pomoći

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

pružanjem različitih vidova podrške. Uz ovo objašnjenje i obrazloženje, kao i značaj Konvencije kao dokumenta bitnog za zaštitu djece, treba se dodati i razlog zbog čega je ta zaštita djece neophodna. Naime, djeca su nekada u sistemu, društvu, u porodici, nedovoljno obezbjeđena te žive u nepovoljnom okruženju, a nekada su i namjerno zanemarena ili čak zlostavljana. Zbog toga je neophodno da se obezbijedi pravilan razvoj i maturacija djece a to je omogućće kroz adekvatno i pravovremeno postupanje svih subjekata i grupa kojima djeca pripadaju, koja ih okružuju. Porodica je prva i osnovna životna grupa u kojoj se djeca rađaju, žive, odrastaju. Dok s jedne strane država obezbjeđuje uslove za obrazovanje, zdravstvenu zaštitu djece i podršku porodici, porodica s druge strane obezbjeđuje uslove za ishranu, zdravlje, vaspitanje djece. Tako, nasuprot definisanja prava djece, može se govoriti o narušavanju tih prava, o zanemarivanju, odnosno zlostavljanju djece. „Svaki oblik tjelesnog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupanja ili iskorištavanja djece, što rezultira stvarnom ili potencijalnom opasnosti za djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja i moći“ je zlostavljanje djece, definiše se u svijetu (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Zadnjih decenija je i posebno povećano interesovanje stručnjaka i javnosti za probleme zlostavljanja i potrebu zaštitu djece, što bi moglo biti rezultat boljeg informisanja i potpunijeg razumijevanja konteksta dječjih prava, samim tim i zaštite djece od svih oblika narušavanja i povrede njihovih prava. Uz fizičko, psihičko, emocionalno i seksualno zlostavljanje ide i zanemarivanje, kao vid zlostavljanja djece, a pominjemo ga ovdje iz razloga što je direktno vezan za porodicu koja je i objekat rada ustanova socijalne zaštite.

Zanemarivanje se odnosi na nepostupanje u pogledu vaspitanja djece i brige o djeci uopšte. „Zanemarivanje je propuštanje zadovoljavanja djetetovih potreba u mjeri koja znatno utječe na djetetov tjelesni i psihički razvoj. Nije

uvijek namjerno i granica kad počinje zanemarivanje nije uvijek potpuno jasna“ (Čorić, Bačan, 2006; Bilić et al., 2012). Dodaje se i da sve vrste zlostavljanja ostavljaju negativne posljedice na djete na psihološkom, emocionalnom, socijalnom planu, tako da se nikako ne treba baviti isključivo na oko vidljivim oblicima zlostavljanja već upravo posljedicama koje su šire, dublje, trajnije. Ustanove socijalne zaštite, baveći se pitanjem zaštite djece, bave se i pomoći porodicama u smislu procjene i poboljšanja uslova života djece, a takođe i procjenama roditeljskih stilova vaspitanja, zanemarenosti djece i slično. Tako se ustanove socijalne zaštite upravo bave procjenama potreba i interesa djece, te najprije pomažu porodici i djetetu, a zatim, u slučaju potrebe, preduzimaju i teže mjere poput izdvajanja iz sredine gdje su ugrožena, pod rizikom, zanemarena, zlostavljana.

U odredbama Konvencije o pravima djeteta je naveden značaj sistemskog preventivnog rada sa porodicama, ranih intervencija i tretmana u zajednici (Vejmelka i Sabolić, 2015; Ajduković, 2004). Uz to se navodi i da država može preuzeti brigu o djetetu kada procjeni da dijete nema odgovarajuću brigu u porodici, te država ima mogućnost upotrebe i krajnje mjere, smještaja u dom, a dodajemo da su takve odluke organa starateljstva zasnovane na procjenama socijalnih, ekonomskih, ideoloških i intelektualnih karakteristika porodice (Vejmelka i Sabolić, 2015).

„Najbolji interes djeteta“ znači i da, u postupku izdvajanja djece iz biološke porodice, odnosno prilikom zbrinjavanja djeteta u drugi vid smještaja, u drugu porodicu ili pak u ustanovu, države su dužne rukovoditi se principom izražavanja mišljenja djeteta, odnosno omogućiti djetetu da se, u skladu sa zrelosnom dobi i sposobnostima, izrazi, te isto uzeti u obzir pri utvrđivanju interesa djeteta. Ovo su suštinska pitanja i osnovna načela kojima se rukovode i stručni radnici centara za socijalni rad prilikom zbrinjavanja djece van njihove porodice porijekla i posebno u ustanovu socijalne zaštite.

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

Porodično i socijalno zakonodavstvo

Odredbama Porodičnog zakona Republike Srpske (Porodični zakon [PZ], 2002, 2008, 2014) i Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske (Zakon o socijalnoj zaštiti [ZSZ], 2012, 2016, 2019, 2020) predviđene su obaveze i načini podrške i zaštite djece kroz pomoć porodici i zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja. Ovim zakonima određene su nadležnosti centra za socijalni rad kao organa starateljstva kao i alternativni načini brige o djeci bez roditeljskog staranja ili djeci bez adekvatnog porodičnog okruženja. Tu se izdvaja jedno od najznačajnijih pitanja kojima se centri za socijalni rad bave, a to je upravo izbor alternativnog oblika zbrinjavanja djeteta, a koje će biti privremena zamjena za porodicu porijekla. Porodični smještaj djeteta je najbolji interes djeteta, i to život u biološkoj porodici, ali u slučaju kada je život djeteta ugrožen ili otežan zbog odsutnosti roditelja ili neadekvatnog roditeljskog stila, mora se pribjeći i drugim vidovima brige, a to je zbrinjavanje u drugu porodicu, srodničku ili nesrodničku, a u krajnjoj tački pribjegava se smještaju djece u ustanovu socijalne zaštite. Princip „najbolji interes djeteta“ daje primat porodici i porodičnim alternativama, ali u praksi se nailazi i na situacije kada u datom trenutku, zbog objektivnih okolnosti porodične situacije djeteta, mogućnosti ustanove ili zajednice, se pribjegava institucionalnom zbrinjavanju djeteta.

Navedeni pravni propisi navode tačne okolnosti u slučaju kojih se utvrđuje dijete kao korisnik prava iz socijalne zaštite i dijete bez roditeljskog staranja. Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srpske (ZSZ, 2012, 2016, 2019, 2020) navedeno je da je dijete bez roditeljskog staranja dijete bez roditelja, odnosno napušteno ili čiji su roditelji u nemogućnosti da se staraju o djetetu iz razloga što su lišeni tog prava, a zatim to je dijete čiji roditelji nisu u mogućnosti da obezbjede uslove za vaspitanje, fizički i psihički razvoj uslijed bolesti, smrti jedog roditelja, nesređenih odnosa u porodici, materijalnih ili drugih razloga, a to je i dijete kojem se nanosi bilo koja vrsta

patnje, boli ili u slučaju postojanja prijetnje takvim djelima ili zanemarivanje i nebriga ili je u riziku pojave poremećaja ponašanja u vidu prestupničkog ili delinkventnog ponašanja (ZSZ, 2012, 2016, 2019, 2020). Tako se, ukoliko organ starateljstva utvrdi postojanje nekih od ovih nepovoljnih porodičnih okolnosti djeteta, preduzimaju određeni postupci. U Zakonu o socijalnoj zaštiti (ZSZ, 2012, 2016, 2019, 2020) navedeni su razlozi i procedura izuzimanja djeteta iz porodice i smještaja u drugu porodicu, hraniteljski smještaj ili pak u ustanovu socijalne zaštite. Najprije se savjetodavnim, materijalnim ili sličnim postupcima nastoji pomoći roditeljima da poboljšaju funkcionisanje porodice i brigu o djetetu, a ukoliko isto ne da pozitivne rezultate preduzimaju se mjere na iznalaženju porodične podrške i srodničkog porodičnog smještaja. Kao krajnja mjera, ukoliko srodnička podrška ne postoji ili nije adekvatna, pristupa se smještaju u javnu instituciju za smještaj djece.

Porodični zakon definiše situacije kada roditelj zloupotrebljava i zanemaruje roditeljska prava i dužnosti. Tako kada na bilo koji način sazna da postoje okolnosti koje ukazuju na zlostavljanje djeteta, zloupotrebu roditeljskog prava, napuštanje djeteta, zanemarivanje brige, organ starateljstva preduzima mjere zaštite prava i interesa djece, a u odnosu prema roditeljima pokreće određene sudske postupke (PZ, 2002, 2008, 2014). Istim zakonom su konkretizovani razlozi stavljanja djeteta pod starateljstvo drugog lica, a navedena su i prava djece, dužnosti roditelja, te dužnosti države u dijelu obezbjeđenja zaštite djece, te odnosa roditelja i djece. Vezano za princip „najbolji interes djeteta“ posebno se može izdvojiti član 81a: „2) Pravo djeteta da živi sa roditeljima može biti ograničeno samo kada je u odgovarajućem postupku utvrđeno da je to u najboljem interesu djeteta“. U Porodičnom zakonu je dodat i institut stalnog nadzora nad vršenjem roditeljskog prava: „Ako to interesi djece zahtijevaju, organ starateljstva će pružiti pomoć roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i ličnih prilika i odnosa ili ih uputiti u odgovarajuće

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

savjetovalište“ i „Ako opravdani interesi djece zahtijevaju, organ starateljstva može odrediti stalan nadzor nad vršenjem roditeljskog prava u pogledu pojedinog djeteta“ (PZ, 2002, 2014, 2014). To je dodatno pojašnjeno navođenjem da roditelji ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima, odnosno zlostavljanju, a u slučaju da su zlostavljali dijete, ili zanemarili brigu ili je kod djeteta došlo do poremećaja u vaspitanju organ starateljstva može dijete oduzeti i izmjestiti. Precizirana je obaveza organa starateljstva, a to je da „Za vrijeme trajanja stalnog nadzora nad vršenjem roditeljskog prava organ starateljstva će savjetima i drugim odgovarajućim metodama socijalnog rada pomagati roditelje u vršenju roditeljskog prava, pozivati roditelje radi dogovora o vršenju roditeljskog prava, obilaziti roditelje i djecu, pozivati roditelje i djecu na redovne periodične sastanke u prostorijama organa starateljstva i slično“ (PZ, 2002, 2008, 2014).

Mišljenje djeteta se uzima u obzir prilikom donošenja odluka organa starateljstva, a u skladu sa socijalnim kontekstom i potrebama djeteta. Sa izražavanje djeteta i uvažavanje njegovog mišljenja uzimaju se u obzir njegov uzrast i zrelost, odnosno psihosocijalne sposobnosti razumjevanja situacije. Na odraslima licima uključenim u postupke koji uključuju ili se odnose na dijete je da obezbjede sigurno okruženje, uslove i procedure za izjašnjavanje djeteta. Nacionalno zakonodavstvo nije propisalo donju granicu u odnosu na starosnu uzrast ili razvojnu fazu djeteta. Izražavanje mišljenja je pravo koje pripada djetetu na bilo kojem razvojnom nivou pa tako stručna lica trebaju prolagoditi način komunikacije sa djetetom i u nižem preverbalnom uzrastu tako da dijete izrazi svoje gledište, stav, želje na primjer kroz crtež, opservaciju govora tijela, itd. (UNICEF, 2015).

Administrativne okolnosti, odnosno nemogućnosti poput okolnosti kod organa starateljstva kao što su nerazvijenost usluge hraniteljskog smještaja, porodičnog savjetovališta, nedostatak stručnog kadra, nedostatak novčanih sredstava i slično,

moгу otežavati pravilno i neophodno funkcionisanja centara za socijalni rad. To se odražava se na rad tih ustanova uopšte, a posredno i na prava djece da žive u porodici, na primjenu alternativnih porodičnih vidova zbrinjavanja djece itd., ali je zadatak organa starateljstva, lokalnih zajednica kao i socijalno-političkog pravnog sistema države uopšte da uspostave bolje uslove, unaprijede saradnju svih nadležnih institucija, razvijaju alternativne oblike zbrinjavanja djece i pomoći porodici. (Ombudsman za ljudska prava BiH, 2019).

Uz navođenje zakona koji regulišu oblast zaštite prava i interesa djece treba napomenuti i druge dokumente. UNICEF je 2017. godine uradio Situacionu analizu o djeci pod rizikom od gubitka porodične brige i djeci bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini. Republika Srpska (RS) je 2009. godine donijela Strategiju unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u RS-u, za period 2009-2014. godina, koja je obnovljena 2015. godine, odnosno, donijeta je nova Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u RS-u za period 2015-2020. godina. Takođe značajan dokument je i Pravilnik o hraniteljstvu koji je donešen 2008. godine.

Uz prethodno pomenute formalne zakonske akte, kojih se javne i privatne ustanove imaju obavezu držati prilikom vođenja postupaka zaštite djece, mora se pomenuti da Ujedinjene nacije prate provođenje međunarodnih akata kojih je Bosna i Hercegovina potpisnica. Tako je Bosna i Hercegovina u obavezi izvještavanja, kao i planiranja i provođenja aktivnosti na polju obezbjeđenja poštovanja prava i interesa djece. Tako je Vijeće ministara 2015. godine usvojilo Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine za period 2015-2018. godina, kojim je, između ostalog, naložena mjera sačinjavanja svojevrsnog uputstva za obezbjeđenje poštovanja principa „najbolji interes djeteta“. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je 2018. godine izdalo „Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta: vodič za profesionalce“, namijenjene

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

profionalcima, organima i tijelima koja se bave djecom u smislu donošenja politika, odnosno u zakonodavnoj vlasti, te sudovi, stručni radnici organa starateljstva, zdravstvene i vaspitno-obrazovne ustanove.

Može se dodati da se u Bosni i Hercegovini rijetko, na istraživački i naučni način, bavi konkretno i decidno pitanjem zaštite najboljeg interesa djeteta. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je 2018 godine organizovalo regionalnu Konferenciju pod nazivom „Inkluzivno obrazovanje i aktivne politike za najbolji interes djeteta“, a Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, je 2013. godine, u saradnji sa Centrom za društvena istraživanja Odjela za pravna istraživanja Internacionalnog Burch univerziteta u Sarajevu i Njemačkom fondacijom za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ), organizovao i održao međunarodni naučni skup „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“. Istraživanja i aktivnosti iz oblasti analiza i razvoja zaštite djece se provode, kao što su npr. aktivnosti Ombudsmana za djecu koji se principom „najbolji interes djeteta“ bave široko i sa opštim ili specifičnim ciljevima obezbjeđenje uslova za život djeteta, uslova za obezbjeđenje poštovanja prava djece i mogućnosti učestvovanja djece u donošenju svih odluka koje se tiču djeteta.

Može se, bez upita, reći da se primjena principa „najbolji interes djeteta“ može posmatrati u odnosu na poštovanje prava djeteta na život u porodici, na neposredne kontakte sa roditeljima i prava na mišljenje djeteta i ostala lična prava (Habul, 2018). Iz ovog se može vidjeti i zaključiti da je „najbolji interes djeteta“ život u porodici, i to u primarnoj, biološkoj porodici kojoj, u slučaju neadekvatne brige o djetetu od strane roditelja, najprije se preduzimaju mjere pomoći porodici, a u ukoliko isto ne daje povoljne rezultate porodica se „nadomještava“ drugom porodici, starateljima (srodnicima), odnosno smještaja u hraniteljsku porodicu, a ukoliko to nije moguće, zbog nepostojanja hranitelja ili hitnosti preduzimanja mjera, kao krajnja mjera vrši se institucionalni smještaj djeteta. Primjena principa „najbolji interes

djeteta“ upravo se vidi kroz ove postupke, kroz odlučivanje o povjeravanju djeteta na vaspitanje i čuvanje. Centar za socijalni rad donosi odluku o potrebama djeteta donosi mišljenje i timsku odluku o načinu zbrinjavanja djeteta ugroženog različitim prilikama na osnovu prvenstveno procjene najboljeg interesa djeteta. Svaki slučaj je individualan, drugačiji i zahtjeva individualan pristup. Vodeći se zakonskim normativima i odredbama, kao i teorijama i metodama struka, svaki član tima vrši dijagnostičke radnje, te vrši procjenu i sačinjava mišljenje. Bitno je reći da su neki od kriterijuma: obezbjeđenje zadovoljavanja osnovnih životnih potreba, bezbjednost djeteta, emocionalne potrebe djeteta, te lična svojstva djeteta i mišljenje, ukoliko je dijete u mogućnosti da ga da.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog kvalitativnog istraživanja jeste utvrditi i analizirati obilježja primjene principa „najbolji interes djeteta“ u kontekstu postupka smještaja djece u ustanovu socijalne zaštite, odnosno donošenja te odluke. Istraživanje je vođeno oko procedura koje centar za socijalni rad provodi prije i tokom donošenja odluke o smještaju djece u ustanovu socijalne zaštite, kao i deskriptivne analize slučajeva smještaja djece u ustanovu socijalne zaštite.

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Prikupljanje podataka i identifikovanje u ovom kvalitativnom istraživanju vršeno je upotrebom servej metode analize dokumentacije i analitičko-deduktivnom metodom. Izvršena je analiza slučaja i relevantnih dokumenata iz sadržaja dostupnih dosijea u Centru za socijalni rad Derventa, Opština Derventa, Republika Srpska (razvijena opština na sjeveroistoku Republike Srpske, sa 27 000 stanovnika). Nezavisnim samostalnim istraživanjem koje je izvršio jedna istraživač (autor), urađena je dvomjesečna analiza (decembar 2010 - januar 2011. godine) podataka iz javnih godišnjih izvještaja o radu date ustanove, te

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

uz poštovanje etičke obaveze čuvanja profesionalne tajne, odnosno identiteta korisnika i specifičnosti slučaja, u izabranoj ustanovi, uz usmeno dopuštenje iste, i analiza dokumentacije, sve vezano za slučajeve smještaja djece u ustanovu socijalne zaštite. Analizirana je dokumentacija 26 djece iz 14 porodica korisnika prava na smještaj u ustanovu socijalne zaštite, a koja su to pravo koristila u razdoblju od deset godina, tačnije od 2010. do 2020. godine. Analiza izabranog predmeta istraživanja je obuhvatila pregled sadržaja date dokumentacije, kreiranje ček listi izdvojenih deskriptivnih podataka, te analizu metodologije ustanove. Analiza dokumentacije je obuhvatila dokumente u dosiju kao što su izvještaji i procjene stručnih radnika (socijalna anamneza, izvještaj socijalnog pedagoga, nalaz pedagoga, mišljenje stručnog tima), dokumente iz škole, zdravstvenih ustanova

te individualne planove rada sa listovima praćenja sa podacima o intervencijama, tretmanu i mjerama koje je Centar za socijalni rad preduzeo. Od deskriptivnih podataka posmatrani su: pol, uzrast izdvajanja iz porodice, razlozi izuzimanja djeteta i smještaja u ustanovu, karakteristike slučaja ili porodice, a potom su identifikovani postupci i intervencije centra za socijalni rad.

REZULTATI I DISKUSIJA

U posmatranom periodu, 2010-2020. godina, ukupno je 26 djece koja su izdvojena iz 14 porodica. Posmatrano u odnosu na pol to je trinaestoro (13) djece muškog pola i isto toliko ženskog pola. Posmatrane kategorije su prikazane tabelarno (tabela 1).

Tabela 1. Karakteristike porodice izmještene djece

Karakteristika				
Dijete živi sa:	Oba roditelja	Jednim roditeljem	Bez živih roditelja	Sa srodnikom (baka)
	12	12	1	2
Stambeni status porodice	Vlastiti stan/kuća	Podstanari	Zajedničko višegeneracijsko domaćinstvo	
	5	5	3	
Izvor prihoda porodice	Zaposlenost		Rad na dnevnicu	
	5		21	
Obrazovni status roditelja	Srednja škola	Osnovna škola	Nekvalifikovan	
	9	39	4	
Uzrast u kojem je dijete izmješteno	Predškolski		Školski	
	12		14	

Prema uzrastu u kojem su djeca smještena u dom utvrđeno je da je dvanaestoro (12) djece bilo predškolskog uzrasta, pri čemu su četvoro (4) novorođenčad (starost: dvoje (2) jedan, jedno (1) dva i jedno (1) četiri mjeseca), a četrnaestoro (14) djece je bilo osnovnoškolskog uzrasta (6-15 godina). U analiziranim slučajevima za devetoro (9) djece nije utvrđeno očinstvo, a dvoje djece koje je živjelo sa bakom majka je napustila

djecu, a otac privremeno u nemogućnosti da se brine, odsutan. U tri (3) slučaja, odnosno kod troje djece roditelji su razveli bračnu zajednicu. U pet (5) porodica otac je zaposlen, dok u ostalim porodicama nema zaposlenih članova domaćinstva već se izdržavaju od povremenih poslova na dnevnicu, bavljena poljoprivredom obrađujući zemlju za vlastito domaćinstvo.

Iz ovog se može vidjeti da je u većem riziku za izmještanje iz porodice dijete koje

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

odrasla u jednoroditeljskoj porodici, a da su takođe rizici i niži obrazovni status roditelja, nezaposlenost, neriješen stambeni status.

Do saznanja o situaciji kada je dijete u riziku, tj. o ugroženosti djeteta u porodici Centar za socijalni rad dolazi na različite načine, kao što su prijave iz socijalne sredine, odnosno od komšija, od predstavnika mjesne zajednice, praćenjem ranije poznate porodice ili pak srodnici ili sami roditelji dolaze u Centar sa zahtjevom. U tabeli 2 prikazani su načini saznanja o ugroženosti djeteta porodičnom situacijom u analiziranim slučajevima.

Tabela 2. Način saznanja za dijete u riziku

Izvor saznanja	Broj djece
Predškolska ustanova	1
Škola	4
Nevladina organizacija	1
Mjesna zajednica	4
Komšije	6
Srodnik (brat, sestra, rođak)	2
Roditelji	1
Poznato Centru od ranije	5
Centar za socijalni rad iz druge opštine	2

Iz Tabele 2. je vidljivo da je centar za socijalni rad prepoznat u socijalnoj sredini kao ustanova koja pomaže djeci i kojoj se isto prijavljuje, a da su u riziku za smještaj u ustanovu djeca iz porodica u evidenciji centra za socijalni rad koju Centar već zbog nekih njihovih potreba poznaje ili prati zbog stanja rizika.

Prilikom dobijanja saznanja o ugroženosti djeteta u porodici Centar za socijalni rad preduzima mjere i radnje sa ciljem socijalne dijagnostike, opservacije te socijalne, pravne, pedagoške i psihološke intervencije. Analizom spisa predmeta, u ovom preliminarnom istraživanju, utvrđeno je da u slučajevima saznanja o ugroženosti života djeteta uslijed nepovoljnih okolnosti u porodici Centar za socijalni rad pristupa jednako u svim slučajevima uz poštovanje

različitosti djece i prilagođavanje individualnim potrebama djece i porodice kao i osobenostima konkretnog slučaja. To se zaključuje iz toga što je obavljena procjena najboljeg interesa djeteta i potreba djeteta identifikovanjem i procjenom životnih okolnosti djeteta, njegove lične, porodične i socijalne situacije, te je tako vršena procjena rizika kojima je dijete izloženo i planirane su mjere zaštite za dijete koje osiguravaju potrebnu ravnotežu između prava djeteta na život u porodici i obavezi države da zaštiti najbolji interes djeteta. Preduzimanjem mjera, radnji i postupaka usmjerenih ka jačanju potencijala porodice da obezbjedi osnovna sredstava za život, kao i unaprijeđivanja kapaciteta roditeljskih sposobnosti i vještina potrebnih za adekvatno vaspitanje i brigu o potrebama djeteta, stručni radnici Centra su psihosocijalnim pristupom i korištenjem metodskog pristupa socijalnog rada sa pojedincem i porodicom vršili procjene narušenosti i ugroženosti djeteta što je rezultiralo mišljenjem stručnog tima o obliku zbrinjavanja djeteta a koji bi bio u najboljem interesu djeteta. U analiziranim slučajevima je prvi korak bio uvid u evidenciju centra i izlazak na teren. Izlaskom na teren prikupljene su informacije iz neposrednog kontakta kao i kolateralni podaci (informacije) iz drugih izvora iz socijalne sredine vezano za interpersonalne porodične odnose i relacije, a koje je u svoj izvještaj stavio socijalni radnik. Vršeno je i psihološko ispitivanje i procjena ličnosti djeteta i članova porodice/roditelja. Stručni radnik, voditelj predmeta, prikupljao je i pismene izvještaje drugih bitnih ustanova poput škole, policije i zdravstvene ustanove. Na timskom sastanku kojem je prisustvovao i pravnik Centra za socijalni rad Derventa je utvrđivao realnu situaciju i specifične okolnosti vezane za dijete. U svakom pojedinačnom slučaju sačinjen je individualni plan rada sa listom praćenja kao i mišljenje stručnog tima u kojem je naveden, u kratkim crtama, razlog stavljanja djeteta pod zaštitu Centra za socijalni rad, vrsta izabrane mjere, način na koji će se

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

mjera sprovesti kao i navođenje ustanove u kojoj će se mjera provoditi.

Centar za socijalni rad je, u analiziranim slučajevima, provodio mjeru iz Porodičnog zakona „stalni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava“ kod trinaestoro (13) djece, odnosno kod devet (9) porodica, a u slučaju jedanaestoro (11) djece ili četiri (4) porodice centar je donio odluku o potrebi hitnog izuzimanja djeteta iz porodice. Centar za socijalni rad ima ulogu pomažućeg organa, ali i savjetovnu kao i nadzornu, tako da se, u predmetima u kojima je utvrđen visok stepen rizika od prisustva zanemarivanja djeteta u smislu neredovnog pohađanja nastave, neredovnih zdravstvenih tretmana (vakcinacije, liječenje), Centar za socijalni rad angažovao tako što je određivan stalni nadzor odnosno donošeno Rješenje o stalnom nadzoru nad vršenjem roditeljskog prava prilikom kojeg je tehnikama i metodama socijalnog rada psiholog i/ili socijalni radnik/socijalni pedagog pratio dijete i porodicu, relacije, funkcionalnost porodice, a sa roditeljima je obavljan i informativno-savjetodavni rad. Porodicama je s druge strane obezbjeđena i socijalna podrška u vidu povremenog materijalnog davanja što je evidentirano u nekim slučajevima. Psiholog, referent u predmetima nadzora nad vršenjem roditeljskog prava, obilazio je porodice na terenu te obavljao savjetodavni rad, pratio odnose i relacije u porodici i ponašanje djeteta, te odnose prema djetetu. Dodaje se da je mjera stalnog nadzora trajala različito, odnosno da se kretala u kontinuumu od tri mjeseca do godinu dana. U situacijama kada je centar ustanovio da stalni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava nije dao, odnosno neće dati povoljne promjene u odnosu na brigu o djetetu, centar je razmatrao porodične resurse, odnosno mogućnost srodničkog preuzimanja brige o djetetu, a u analiziranim slučajevima nije prisutna srodnička podrška.

Analizom gornjeg, tj. preduzetih mjera vidi se da centar različitim pravnim i psihosocijalnim mjerama nastoji osigurati odgovarajuću roditeljsku brigu i staranje a što je u najboljem interesu djeteta.

Prema podacima utvrđenim analizom dokumentacije centra za socijalni rad kod sve djece je na neki način razvoj ometen porodičnim prilikama, a ti razlozi izmještanja djeteta iz porodice su prikazani u tabeli 3.

Tabela 3. Razlozi izmještanja djeteta iz porodice

Razlog	Broj djece
Nasilje u porodici	2
Bez roditeljskog staranja	1
Vaspitna zapuštenost i zanemarenost	11
Majka/otac nisu u mogućnosti da se brinu	5
Roditelji napustili dijete	5
Roditelji preminuli	2

Iz prikazanog u tabeli 3 je vidljivo da je rizik za izmještanje djeteta iz porodice porijekla neadekvatna briga o vaspitanju djece u smislu da roditelji zanemare ili zapuste brigu o djeci. Kao način vaspitne zapuštenosti djece od strane roditelja u spisima se navode poremećaji u problemi koje djeca ispoljavaju u školi u vidu neopravdanog izostajanja sa nastave, slabijeg uspjeha u školi, problema u ponašanju, te se nailazi i na podatke koji govore o nevođenju brgu o zdravstvenom stanju djece u vidu nepostojanja zdravstvenog osiguranja, neredovne vakcinacije, nevođenju na ljekarske preglede i kontrole (npr. prilikom smještaja kod djece se na ljekarskom pregledu konstatuju kožne ili zarazne bolesti - šuga, vašljivost), te je takođe uočeno da u nekim slučajevima roditelji nisu izvršili upis djece u zvanične evidencije kod nadležnih organa (prijava prebivališta, upis u matične knjige rođenih). Dodaje se da je u slučaju pet (5) porodica kod roditelja prisutna nedovoljna mentalna razvijenost (laka mentalna retardacija) koja je posmatrana kao rizična okolnost od uticaja na način roditeljske brige o vaspitanju i potrebama djeteta.

Dakle, može se uočiti prisutan diverzitet faktora koji karakterišu kontekst u kojem djeca žive i to počevši od socio-ekonomskih uslova života do relacije roditelj-dijete. Ono čemu centri za socijalni

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

rad, u postupcima izuzimanja djece iz porodice, obraćaju pažnju jeste porodica, odnosno roditelji i njihova briga o djetetu i o vaspitanju. Praćenje i procjena porodice je značajna i ide od funkcionalne do nefunkcionalne ili nezdrave a isto zavisi od niza faktora poput reprodukcijske, socijalizacijske i edukativne funkcije porodice, socijalnih uloga, socio-ekonomskog stanja i emocionalnih odnosa, tako da se zaključuje da je porodica najznačajniji izvor uslova i socijalizacije za život djece (Brajša-Žganec, Kuterovac-Jagodić i Škrbić-Aničić, 2005.). Istraživanja utvrđivanja diverziteta faktora brige o djeci koji potiču iz stila roditeljstva tako da nepovoljno ili povoljno utiču na dijete su prisutna u pedagoškoj praksi i nauci (Marić, 2020; Čudina-Obradović i Obradović, 2003; Milivojević i sar., 2007). Tako su se u izdvojile dvije dimenzije: roditeljski stilovi vaspitanja i postupci roditelja. (Marić, 2020). Istraživanje pokazuje interakcije roditelj-dijete, pa tako autorka zaključuje da vaspitni stilovi se odražavaju na kvalitet odnosa dijete roditelj tako što na interakcije utiču pol i stručna sprema roditelja, a utiču i na djecu/učenike u smislu ciljeva, vrijednosti, motivacije. Istraživanje je ukazalo na to da je kod roditelja sa nižim obrazovnim nivoom zastupljeniji nepoželjni vaspitni stil, a isto je povezano i sa školskim rezultatima djece.

Prije odluke o smještaju u dom, organ starateljstva ustvari najprije razmišlja o deinstitutionalnom smještaju, odnosno o smještaju porodičnog tipa.

Važno je napomenuti da nije lako procijeniti i odrediti šta to jednom konkretnom djetetu nedostaje u njegovoj porodici i odlučiti kako je bolji izbor za to dijete da se izuzme iz porodice, a potom odlučiti da je najbolji izbor smještaj u dom. Niz je stvari, područja koja stručnjaci razmatraju tom prilikom procjenjujući i donoseći zaključke i mišljenja. Kako bi odluka stručnjaka bila pravilna, adekvatna, trebali bi se voditi sljedećim pitanjima „Koju odluku treba donijeti?; Koje su opcije?; Koje su informacije potrebne da bi se olakšalo donošenje odluke?; Koje su moguće posljedice svake opcije?; Koliko je

vjerovatna svaka posljedica?; Koji su „za i protiv“ svake posljedice (koja je njihova očekivana korisnost)?; Šta je konačna odluka?“ (Sladović-Franz, 2011). Uz to se mora obezbjediti podrška porodici i to kako u toku vršenja procjene stanja i potreba u porodici, u toku postupka obavljanja nadzora nad vršenjem roditeljskog prava tako i za vrijeme kada se dijete nalazi u ustanovi socijalne zaštite. U interesu djeteta je upravo i da se porodici pomogne da obezbjedi uslove za život, za povrat u porodicu. Dakle, pred stručnjacima koji rade u ustanovma socijalne zaštite nalazi se zadatak postizanja ravnoteže između interesa djeteta da živi u porodici i procjene stepena rizika ostankom u porodici. Najbolji interes djeteta gledan kroz pravo na život u porodici nekada nije interes kojim se slijepo vode stručnjaci jer se dešava da prevagne upravo u smjeru donošenja odluke o izdvajanju djeteta u porodici, a iz razloga životnog konteksta. Zbog toga se pred stručnjacima nalazi niz pitanja o kojima razmišljaju upravo vezano i za procjenu vremenskog trajanja tretmana/podrške koja se pruža porodici, procjenu najboljeg momenta za izuzimanje djeteta (hitno ili koliko čekati), te za izbor tipa smještaja koji je pogodan za određeno dijete, uparivanje djeteta i hranitelja i slične dileme (Ajduković, 2004).

Razlozi za izdvajanje djeteta iz porodice, odnosno smještaj u ustanovu su brojni, a većinom su vezano za porodični kontekst, za uslove života i odrastanja. Prema rezultatima istraživanja Vijeća Evrope glavni razlozi za smještaj djece van porodice su siromaštvo, nepovoljni socijalni uslovi, raspad porodice, problemi u roditeljskim vještinama, zlostavljanje i zanemarivanje djece, ovisnosti u porodici, psihološki i psihijatrijski problemi u porodici (Ajduković, 2004). Razlozi izuzimanja djece iz porodice, odnosno smještaja su najčešće zanemarivanje, relacije, socio-ekonomski uslovi. Tako npr. u susjednoj Republici Hrvatskoj je zanemarivanje prisutno u 54% slučajeva, a drugi razlozi su poremećeni porodični odnosi, siromaštvo, napuštanje, smrt roditelja (Ivković i Žižak, 2008; Ajduković,

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

Sladović Franz i Kregar, 2005), odnosno, Republički izvještaj kazuje da, od 6463 slučaja, tjelesno ili mentalno nasilje je prijavljeno 2554 puta, polna zlostupotreba 212, zanemarivanje ili nehajno postupanje 3433 i zlostavljanje ili izrabljivanje djeteta u 264 prijavljena slučaja (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike Republike Hrvatske, 2020).

Po procjeni stručnih radnika i tima da je trenutno potrebno dijete izuzeti iz biološke porodice razmatra se mogućnost postojanja bliskih srodnika radi eventualnog prihvata kao staratelji/hranitelji, te se isti u tom slučaju prate i pomaže im se u prilagođavanju i daljem usklađivanju, prate se relacije i odnosi te pomaže im se savjetodavno ili slično. U ovom preliminarnom istraživanju, odnosno u analiziranim slučajevima uglavnom nije utvrđeno prisustvo srodničke podrške, tj. srodnika koji bi mogli pružiti pomoć u smislu preuzimanja brige o djeci nakon izuzimanja iz porodice.

U analiziranim slučajevima, u ovom provedenom preliminarnom istraživanju, kod dvoje (2) djece centar za socijalni rad je djecu, nakon izuzimanja, smjestio u hraniteljske porodice, ali je nakon nekog perioda došlo do premještaja djeteta u ustanovu za djecu bez roditeljskog staranja i to iz razloga odustajanja hranitelja. Za petoro (5) djece je nakon smještaja u dom izvršen premještaj u hraniteljsku porodicu. Razlozi izuzimanja djeteta i donošenja odluke o potrebi smještaja djeteta u ustanovu su bili ustanovljeno izuzetno nepovoljno stanje u porodici gdje je dijete zbog neadekvatne roditeljske brige i disfunkcionalnosti u odnosima ugroženo. U slučajevima kada je organ starateljstva provodio stalni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava utvrđeno je da mjera nije dala efekte, da roditelji nisu dovoljno saradivali, da nisu prihvatili savjete i slično te je utvrđeno da se dijete mora izuzeti, a uslijed nepostojanja srodničke podrške i trenutnog nepostojanja adekvatne hraniteljske porodice radi vaninstitucionalnog zbrinjavanja. Stručni radnici su obavljali razgovore sa djecom radi utvrđivanja činjeničnog stanja i

procjene kao i mišljenja o kontaktima s bliskim srodnicima. Dodajem da je u dvije porodice prisutan psihijatrijski zdravstveni problem kod majke, a kod četiri (4) porodice roditelji su lica sa nedovoljnom mentalnom razvijenošću (laka mentalna insuficijencija). Dodajemo i da Centar prije donošenja odluke o zbrinjavanju djeteta u ustanovu socijalne zaštite, odnosno izuzimanja, o istom upoznao roditelje kao i dijete a kako bi isti dali svoje mišljenje i tako aktivno učestvovali u postupku što je i zakonski zahtjev.

Ovdje se mora dodati značaj i prednost van institucionalnog zbrinjavanja u odnosu na institucionalno. Deinstitutionalizacija je proces koji se odvija aktivno i aktuelan je i u Republici Srpskoj, a vrši se iz razloga repliciranja porodičnog života, porodičnih uslova, unaprijeđenja brige djeci, posvećivanja veće pažnje djeci i unaprijeđenja uslova života, rasta, razvoja, ljubavi i pažnje koja se djeci pridaje. Hraniteljski smještaj se zbog toga stavlja kao poželjan nasuprot institucionalnom smještaju, što je i premisa predviđena zakonima (ZSR, PZ). Djeci je, naime, potrebno sigurno prirodno okruženje gdje mu se mogu zamjeniti ili obezbjediti porodična toplina, stabilnost, podrška, socijalna integracija i zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, a domovi za djecu bez roditeljskog staranja nemaju te mogućnosti u onoj mjeri u kojoj se djeci može obezbjediti kroz hraniteljski porodični smještaj. Procjenama potencijala doma za djecu bez roditeljskog staranja utvrđuje se da domovi za djecu imaju pozitivnu psihosocijalnu klimu (međuljudski odnosi, prostor, aktivnosti) ali da imaju potrebe za poboljšanjem uslova rada čime bi se pružila kvalitetnija stručna pomoć djeci (Vejmelka i Sabolić, 2015).

Ovo preliminarno istraživanje je pokazalo da Centar za socijalni rad Derventa u posmatranom periodu nije imao edukovane hraniteljske porodice niti je sprovodio edukacije hranitelja, već se, u navedena tri slučaja, koristio porodicama koje su se tek prijavile za edukaciju, a inače je obraćao se često drugim centrima za socijalni rad tražeći pomoć u pronalaženju

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

adekvatne hraniteljske porodice. Centar za socijalni rad je obraćao se u više navrata i drugim centrima za socijalni rad u okolnim opštinama sa zahtjevom za pomoć u pronalasku hraniteljske porodice, ali su dobili negativne odgovore, tj. odgovore da nemaju u evidenciji hraniteljske porodice koje bi mogle u traženom momentu primiti određeno dijete na smještaj. Ovdje se može vidjeti nedostatak na strani sistema socijalne zaštite, nedovoljno razvijeno hraniteljstvo u praksi i dezintegracija socijalnih usluga u lokalnim zajednicama. Posredno, nerazvijenost instituta hraniteljstva je nepovoljan kontekst za uvažavanje prava djeteta da odrasta u porodici. To utiče na socijalne usluge i podršku koju organ starateljstva pruža djetetu, odnosno porodici (Ajduković, 2004).

U par analiziranih slučajeva izuzimanja djeteta iz porodice Centar je vršio prijave protiv roditelja, a kada je kao razlog ustanovljena ugroženost djeteta porodičnim prilikama, odnosno neadekvatnim postupcima roditelja u smislu zanamerivanja brige o zdravlju (nevođenje na zakonski obaveznu vakcinaciju, na redovne pregled kod ljekara, na kontrole kod ljekara, neizvršenje zakonske obaveze prijave prebivališta djeteta, nepostojanje evidencije o rođenju u matičnim knjigama, ostavljanje i napuštanje djeteta) Centar je podnosio krivične prijave kod nadležnog organa unutrašnjih poslova a vezano za postupanje po Zakonu o nasilju u porodici (Zakon o nasilju u porodici [ZNP], 2012, 2013, 2015, 2019).

Dodaje se još da prilikom boravka djeteta u ustanovi socijalne zaštite, odnosno dok traje smještaj, Centar je vršio provjere smještaja, procjenjivao smještaj, pratio i omogućavao ostvarivanje kontakata sa roditeljima i trećim licima sa kojima je dijete blisko. To je vidljivo iz toga što su djeca smještena u domu uglavnom imala redovne kontakte i saradnju sa roditeljima, a kontakte sa roditeljima je Centar je održavao radi razvoja roditeljskih kapaciteta i postizanja uslova za povrat djeteta u porodicu. S druge strane Centar je saradivao i sa domom prateći kontakte

djeteta i srodnika, a po potrebi postavljao staratelje djetetu tako da se izvrši izrada ličnih dokumenata (pasoš, lična karta), učestvuje u postupcima socijalizacije djeteta, posjećivao ustanovu i održavao kontakt sa djetetom, a dom redovno godišnje, a po potrebi i češće, dostavljao je Centru Izvještaj o stanju i ponašanju djeteta sa podacima o obrazovanju, ponašanju, zdravlju i potrebama i željama djeteta, kao i kontaktima sa srođnicima.

Prilikom analize uočeno je da, u je radu sa porodicama, prilikom obavljanja stalnog nadzora nad vršenjem roditeljskog prava, stručni radnik uglavom pratio higijenske uslove i upozoravao na potrebe uređivanja prostora za život, pravili dogovore sa roditeljima o traženju zaposlenja te o brizi o djecu u smislu obavezne vakcinacije, pohađanja škole.

Dodaje se da su centri, kao i posmatrani, često opterećeni velikim obimom posla, kao i širokim spektrom različitih poslova te se tako ne pridaje dovoljna pažnja specijalizovanoj edukaciji i posvećenosti stručnog radnika referenta smještaja. Tako je u ovom slučaju referent smještaja istovremeno radio na još niz drugih poslova (smještaj punoljetnih lica, dnevno zbrinjavanje, proširena prava iz socijalne zaštite, postupci porodično-pravne zaštite: razvodi, povjere, kontaktiranje roditelja i djece, nasilje u porodici, dr.). Dodaje se i da su u toku posmatranog perioda stručni radnici Centra za socijalni rad Derventa prošli obuke za edukacije hranitelja, odnosno za obavljanje poslova hraniteljskog smještaja djece u organizaciji Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske i to jedan (1) radnik 2014. godine i dva (2) radnika 2018. godine, što je pozitivan pokazatelj sposobnosti i znanja radnika.

Mora se dodati i da u analiziranim slučajevima vidljivo da je centar često, u toku trajanja nadzora nad vršenjem roditeljskog prava, porodicama pomagao u vidu materijalnih davanja odnosno odobravanjem jednokratne novčane pomoći ili naturalnih davanja kroz pakete hrane ili higijenske pakete, a dvjema (2) porodicama i kroz obezbjeđenje stambenog objekta

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

kako bi se roditeljima pomoglo da obezbjede uslove za ostanak i život djece u porodici, odnosno za povratak izuzetog djeteta u porodicu. Jednoj porodici je priznavano i pravo na novčanu pomoć stalnog karaktera. Mora se dodati da ta pomoć, uz savjetodavnu, imala svhu pomoći roditeljima da uz podršku centra se angažuju i krenu da preduzimaju aktivnosti radi obezbjeđenja osnovnih uslova za život i rast i razvoj djece.

Na osnovu gore predočenih činjenica i utvrđenog činjeničnog stanja, te navedenih procedura, metoda, tehnika socijalnog rada, mjera psihosocijalne podrške i ostalog navedenom, može se zaključiti da organ starateljstva, prilikom saznanja o povredi djetetovih prava ili ugrožavanja života i potreba od strane roditelja, kao ustanova koja obavlja poslove socijalne, dječije i porodično-pravne zaštite, postupava vodeći se pozitivnim zakonima i drugim propisima vezanim za zaštitu djece. Tako je, u posmatranom slučaju, Centar za socijalni rad Derventa se, u svom radu, vodio principom obezbjeđenja prava djeteta i postupanja u cilju ostvarivanja najboljeg interesa djeteta, poštovanja ličnosti djeteta i njegovih potreba i želja, te vršio dubinsku eksploraciju i istraživanje svih životnih okolnosti, obavljao opsežnu psihosocijalnu dijagnostiku, timski odlučivao o izboru mjere kojom će se dijete zaštititi, pa sve do krajnje mjere zbrinjavanja djeteta u ustanovu socijalne zaštite – dom, a uz postojeće kapacitete i resurse i u skladu sa resursima i karakteristikama uslova konkretne porodice, te resursa koje ima lokalna zajednica. Centar je tako najprije provodio psiho-socijalni tretman porodice, uvažavanjem mišljenja klijenata izrađivao plan rad, prevenirajući izmještanje djeteta, čime je nastojao ispoštovati pravo i interes djeteta da živi u porodici. Omudsman za djecu Republike Srpske je 2011. godine, proveo analizu u Ju Domu za djecu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ i centrima za socijalni rad u Republici Srpskoj (Omudsman za djecu Republike Srpske, 2011), te zaključio da je za unaprijeđenje zaštite djece neophodno uraditi nadzor i utvrditi razloge i pravni

osnov za smještaj u dom djece koja imaju roditelje a kojima roditeljsko pravo nije ni ograničeno niti oduzeto i posebno u dijelu da li su i koje mjere porodično pravne zaštite prethodile smještaju djeteta u dom, te uspostaviti odgovarajuće evidencije u centrima za socijalni rad vezano za djecu bez roditeljskog staranja i djecu u riziku/ čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama i neadekvatnim roditeljskim staranjem, kao i evidencije i obaveze doma. Ombudsman za djecu Republike Srpske je izvršio još niz analiza sa preporukama (Omudsman za djecu Republike Srpske, 2020) ukazujući na neophodnost sistemskog djelovanja u smislu da se preduzmu aktivnosti kako bi svako dijete zbrinuto u domu imalo individualni plan uz učešće djeteta i roditelja u izradi plana, te je dato nadležnim republičkim organima upravljanja za potrebu da preduzmu mjere za provođenje aktivnosti definisanih zakonskim aktima i strategijama, što zahtjeva i izmjene Porodičnog zakona.

ZAKLJUČAK

Implementacija principa „najbolji interes djeteta“, predviđena međunarodnim aktima, obezbjeđuje se i u Republici Srpskoj kroz niz zakonskih akata te aktivnosti subjekata zaštite kakvi centri za socijalni rad koji ovaj princip direktno provode i primjenju u svom stručnom radu. Nije lako procjeniti šta djetetu nedostaje u njegovoj porodici i odlučiti o vrsti pomoći i zbrinjavanja, izmještanja, o smještaju u dom za djecu bez roditeljskog staranja. Donošenju odluke o institucionalnom domskom smještaju prethodi niz opsežnih stručnih postupaka i intervencija organa starateljstva koji tom prilikom procjue potrebe djeteta, uključuje dijete u postupak radi izjašnjavanja, te nastoji najprije ojačati porodicu kao primarni interes djeteta. Provedeno preliminarno istraživanje je pokazalo da se dijete izdvaja iz porodice i smješta u dom uglavnom iz razloga postojanja ugroženosti porodičnom situacijom, odnosno zbog naadekvatnih postupanja roditelja, zanemarivanja i zapuštanja brige, a da postoje i nedostaci na

Lazić, L.J. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

strani organa poput nepostojanja edukovanih hraniteljskih porodica, opterećenost postojećeg stručnog kadra. Unaprijeđenje uslova na strani organa starateljstva u smislu kadrovskog jačanja u vidu specijalizovanijeg obavljanja poslova i uređenja obima poslova, bolje edukacije stručnih radnika za pružanje podrške porodici, te razvijanje hraniteljstva kao alternativnog oblika zbrinjavanja, su neki od načina za obezbjeđenje bolje podrške i pomoći djetetu ugroženom porodičnom situacijom. Neophodna je i sistemska državna socijalno-politička organizacija socijalne i dječije zaštite jer, provođenjem zakonskih dokumenata te strategija i akcionih planova Republika Srpska, se obezbjeđuje poštovanje principa „najbolji interes djeteta“, a bitno je da se isto ima u vidu i pri izradi lokalnih politika i organizacije rada organa starateljstva. Na taj način će se podići nivo zaštite djeteta i obezbjediti poštovanje ovog principa, ugodan život djeteta u porodici, bez diskriminacije, sloboda uzražavanja mišljenja i bezbrižno djetinjstvo.

LITERATURA

- Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 11(3-4), 229-320.
- Ajduković, M., Sladović Franz, B., i Kregar, K. (2005). Razlozi izdvajanja i obilježja života u primarnoj obitelji djece u javnoj skrbi. *Dijete i društvo. Časopis za promicanje prava djeteta*, 7(2), 328-354.
- Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Zagreb, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brajša-Žganec, A., Kuterovac Jagodić, G., Škrabić Aničić, I. (2005). Funkcioniranje obitelji i važnost obitelji za razvoj djece u udomiteljstvu. U Brajša Žganec, A., Keresteš, G. i Kuterovac Jagodić, G. (ur.), *Udomiteljstvo: skrb o djeci izvan vlastite obitelji*. (str. 15-42). Zagreb:

- Udruga za inicijative u socijalnoj politici-UISP.
- Čudina-Obradović, M., i Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45-68.
- Ćorić, V. i Bačan, M. (2006). *Zanemarivanje djece*. Zagreb:IT-Graf.
- Habul, U. (2018). Primjena standarda 'najbolji interes djeteta' u starateljskoj zaštiti djece bez roditeljskog staranja,. U S. Bubić (Ur), *Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup: Dani porodičnog prava „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“* (str. 157-169). Mostar, BiH: Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar.
- Ivković, Đ. i Žižak, A. (ur.). (2008). *Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj, analiza stanja i prijedlog smjernica*. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku.
- Konvencija o pravima djeteta, (1989). New York: Ujedinjene Nacije
- Marić, T. (2020). Roditeljstvo u adolescenciji – kako vaspitavam svoje dijete. U J. Petrović (Ur), *Porodica i savremeno društvo – izazovi i perspektive, Zbornik radova, V međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije* (str. 11-19). Banja Luka, BiH: Centar modernih znanja, Banja Luka, Resursni centar za specijalnu edukaciju, Beograd.
- Milivojević, Z., Bilban, K., Kokelj, V., Kramberger, M., Steiner, T., i Kožuh, B. (2007). Mala knjiga za velike roditelje. *Novi Sad: Psihopolis institut*.
- Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike Republike Hrvatske. (2020). *Godišnje statističko izvješće o primjenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2019. godini*. Preuzeto 18.05.2021. sa [https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Godisnje%20statisticko%20izvjesce%](https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Godisnje%20statisticko%20izvjesce%20)

Lazić, LJ. (2021). Najbolji interes djeteta u postupku smještaja djece u dom za djecu bez roditeljskog staranja. *STED Journal* 3(1), 69-84.

[20u%20Republici%20Hrvatskoj%20u%202019%20godini.pdf](#)

Ministarstvo za izbjeglice i ljudska prava Bosne i Hercegovine. (2018). *Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta: vodič za profesionalce*. Preuzeto 8.1.2021. sa

<https://snaznijiglaszadjecu.org/blog/2018/06/20/smjernice-za-procjen-u-i-utvrdivanje-najboljeg-interesa-djeteta/>

Ombudsman za djecu Republike Srpske. (2011). *Poseban izvještaj – djeca smještena u dječiji dom-*, broj:1129/11. Preuzeto 8.1.2021. sa <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/poseban%20izvje%20A1taj%20domovi.pdf>

Ombudsman za djecu Republike Srpske. (2020). *Poseban izvještaj, Individualni plan brige mora da ima svako dijete zbrinuto u ustanovi*, br: 882-2-1/2020 od 15.09.2020. Preuzeto 8.01.2021. sa <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/POSEBAN%20IZVJESTAJ%20DJECIJI%20DOM.pdf>

Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine. (2019). *Specijalni izvještaj o stanju i problemima s kojima se susreću centri/službe za socijalni rad u Bosni i Hercegovini*, preuzeto 16.05.2021. sa https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2019112015101009eng.pdf

Porodični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, 54/2002, 41/2008 i 63/2014.

Pravilnik o hraniteljstvu Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, 36/2008.

Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj, 2009-2014. Banja Luka: Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske.

Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj, 2015-2020. Banja Luka: Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske.

Sladović Franz, B. (2011): Značajke procesa odlučivanja u socijalnoj skrbi

za djecu. *Ljetopis socijalnog rada*. 18(3). 439-467.

UNICEF. (2015). Jednak pristup pravdi djece u Bosni i Hercegovini. Preuzeto 16.05.2021. sa

<https://www.unicef.org/bih/media/386/file/Jednak%20pristup%20pravdi%20djece%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf>

UNICEF. (2017). Situaciona analiza o djeci pod rizikom od gubitka porodične brige i djeci bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini. Preuzeto 8.01.2021. sa

<https://www.sigurnodijete.ba/wp-content/uploads/2019/06/Situaciona-analiza-Djeca-bez-roditeljskog-staranja.pdf>

Vejmelka, L. i Sabolić, T. (2015). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 23(1), 72-98.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, 37/2012, 90/2016, 94/2019 i 42/2020.

Zakon o nasilju u porodici Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, 102/2012, 108/2013, 82/2015, 84/2019.

THE BEST INTEREST OF A CHILD IN THE PROCEDURE OF PLACEMENT OF CHILDREN IN A HOME FOR CHILDREN WITHOUT PARENTAL CARE

Ljubinka Lazić

PI Centar for social work Derventa, Trive Vujića 6, 74 400 Derventa, Bosnia and Herzegovina, l.ljub@yahoo.com

PRELIMINARY COMMUNICATION

ISSN 2637-2150

e-ISSN 2637-2614

UDC 364.4-053.2:616-007-053.2

DOI 10.7251/STED2101069L

Paper received: 26.02.2021.

Paper accepted: 20.05.2021.

Published: 28.05.2021.

<http://stedj-univerzitetpim.com>

Corresponding Author:

Ljubinka Lazić, PI Centar for social work Derventa, Trive Vujića 6, 74 400 Derventa, Bosnia and Herzegovina, l.ljub@yahoo.com

Copyright © 2020 Ljubinka Lazić; published by UNIVERSITY PIM. This work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.

the characteristics of cases of separation of 26 children from 14 families in a period of ten years (2010-2020), and the intervention of guardianship institution.

The results pointed to conclusion that the children were separated from the reason of the existence of a threat by family situation, and that the adoption of this decision was preceded by a series of extensive professional procedures and interventions. Finally, the importance of the assessment of guardianship center professionals by the principle of "best interests of the child" was emphasized, as emphasised the need to improve the child protection system without adequate parental care in forms of personnel changes, systemic cooperation, development of deinstitutionalized child care and improving the system of family support.

Keywords: "the best interests of the child"; institutional care of children; interventions of centre for social care.

ABSTRACT

The work deals with the issue of protecting the interests of the child in the process of institutional care through the implementation of the principle of "best interests of the child" in the social welfare centers. The intention of the paper was to, through a qualitative analysis, analyze the cases of placement of children in a social care institution as well as the measures and procedures that are implemented in social protection in these cases. The research was conducted by collecting and analyzing files at the Derventa Center for Social Work. The paper presents a descriptive analysis of